

EDİTÖRDEN

Prof. Dr. A. Hamit Serbest
EMO Bilimsel Dergi Baş Editörü

EMPERYALİZMİN YENİ BOYUTU

Ben emperyalizmi basitçe “açgözlülük” olarak tanımlıyorum. İnsanlık tarihine bakıldığında ne yazık ki, hem bireylerin hem de toplumların birbirlerine karşı açgözlü davrandıkları görülür. Yoksul ve aç bir insanın çaresizlikten başkasının hakkına el uzatması durumunu ayırmak gerek. Ama her türlü varlığa sahip iken sırf daha fazlasını elde edebilmek için başkalarının hakkına el uzatmak, zorla almaktır emperyalizm...

Gücü ve silahı elinde tutan toplumlar binlerce yıldan bu yana güçsüz toplumların önce yaşama haklarını ellerinden almışlar, hayatta kalanların da özgürlüklerine el koymuşlar. Kölelik, bir insanlık ayıbı olmakla birlikte, günümüzde dahi çok farklı yöntemlerle sürdürülür.

Önce Beyin Göçü

Dünya ekonomisinin liderleri konumunda olan ülkelerin gelişmişlik süreçlerine bakıldığında, fakir ülkelerin önce ucuz işgücünü daha sonra yeraltı kaynaklarını kendileri için kullandıkları görülür. Günümüzde ise yeraltı kaynağı olarak petrol ve su ile değerli madenler için ülkeler arasında benzer bir yarış hatta savaş hala sürmekte. Bu savaşların faturasını ise yeraltı zenginliklerin bulunduğu toprakların sahipleri öder, hem malıyla hem canıyla. Ama bu senaryoları yazarlar ve sahneye koyanlar, bu savaşlara hiçbir zaman çıkar kavgası demezler. Onların ifadesine göre, “Her şey ‘İnsan Hakları ve Demokrasi’ içindir”...

Ancak dünya değişiyor. Gerek ülkeler gerekse şirketler için en önemli zenginlik, nitelikli insan kaynağı. Uzun zaman önce bunu fark eden Batı, insanın zekasını, bilgisini kullanabilmenin çeşitli yollarını kullanıyor. Amaç, toplum içindeki zeki ve bilgili insanların oranını artırmak. Başka toplumların insan kaynağını da çekebilmek için cazip koşullar yarattılar. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında bir çok bilim insanı ABD’ye göç etti. Bu insanlar köprüleri atıp gittiler, geri dönmemesine...

Gidenler doğduğu topraklara geri dönmedi, yaşamını Amerika’da sürdürdü. Göç veren ülkelerin başında Almanya ve Rusya geliyordu. Bu dönemde, Türkiye’ye de gelen ve bilim dünyamıza önemli katkılar yapan bilim insanları oldu, ama biz onları tutmayı bilemedik. Onların bir kısmı savaş sonrasında ya kendi ülkesine döndü ya da ABD’ye gitti.

ABD, zeki ve bilgili insanları ülkesine çekmek için hep ciddi ve istikrarlı politikalar uyguladı. 1960’lı yıllardan itibaren kapılarını bir çok dünya öğrencilerine açmıştı. ABD üniversite giriş sınavında üstün başarı elde eden veya sanatta, sporda yetenekli olan lise mezunu gençlere karşılıksız üniversite bursu verdi. ABD’de yüksek lisans veya doktora yapmak isteyenler arasından da beğendiklerini seçiyor ve ülkesine kabul ediyordu. Bu başarılı politikaları gören diğer ülkeler de örnek alıp benzer yapılmalara gittiler. Almanya’da Alexander von Humboldt Vakfı ile Japonya’da Matsumae Vakfı, ABD’yi izleyen örnekler olarak gösterilebilir.

Sovyetler Birliği’nin dağıldığı 1990 yıllarında ise bilim dünyası yeni bir göç dalgasına şahit oldu. Birlik üyesi ülkelerin bilim insanları dünyanın dört bir tarafına dağıldılar. Doğu Bloku dışındaki ülkeler, bu bilim insanlarını kaptılar. Bu insanları ülkelere getirmek için burs, maaş, proje, laboratuvar gibi akla gelebilecek her türlü teşviki sağladılar. Bir müddet sonra gelenlerin maliyetlerinin çok yüksek olduğu ve her iki tarafın da bekledikleri kadar mutlu olmadıkları görüldü. Bu gelenler kendi topraklarından kopamıyordu. Tıpkı Avrupa ülkelerine giden Türk işçileri gibi bir gün dönme hayalini canlı tutuyorlardı. Yani Dünya Savaşı sonrasında gelenler gibi kolay asimile olmayacaklardı. Bu insanların memleketlerini terk etmelerine neden olan fakirlik, her iki taraf için de hiç denenmemiş bir çözüm üretti. Batı bu insanlara maaş bağladı, ama kendi ülkelerinde yaşamak kaydıyla ve yapacakları işleri de proje bazlı olarak belirliyordu. Gittiği ülkede belki ayda 5 bin ABD Doları ile kıt kanaat geçinebiliyordu, ama kendi ülkesinde aylık 1000 dolar ile çok rahat bir yaşam sürüyor, birikim yapabiliyordu.

Fiziki Değil Fikri Göç Süreci

Sonuçta, Batı şunu anlamış oldu ki; “Zeki ve bilgili insanları mutlaka kendi ülkesine taşıması gerekmiyor. O insanı doğduğu ülkede bırakarak da aynı sonucu elde edebilir.” Önemli olan o insanların beklenen fikirleri ve bilgileri üretebileceği süreçleri doğru kurgulayabilmek. Bu dönemde Türkiye’de de denemelerde bulundu, ama sonuç neredeyse sıfır oldu. TÜBİTAK’ın DOP-ROG adıyla yürüttüğü program kapsamında Doğu Bloku ülkelerinden gelenlere dolar bazında 2 bin 500 dolar aylıklar ödendi, ama biz beceremedik...

Batı yaptığı fayda-maliyet analizi sonunda beyin göçü yerine “fikir-bilgi” göçünü uygulama modeline geçti. Dünya ekonomisi artık bilgi temelli süreçlerle yönetiliyor. Bilgiyi elinde tutan, dünyanın herhangi bir köşesinde kendince en uygun olduğunu düşündüğü koşullarda üretim yapıyor veya yaptırabiliyor. Yaşadığımız çağa adını veren “bilgi” giderek önemini artırıyor. Bu noktada, Türkçe ile İngilizce arasındaki fark nedeniyle “bilgi” ile ne kastedildiğini açıklamak gerekiyor. İngilizce “data” sözcüğü sosyal bilimciler için bilgidir, mühendisler için veridir. Information ve knowledge sözlerini de biz bilgi olarak kullanıyoruz. Ancak “information” kitap, dergi gibi tüm kaynaklardan erişilebilecek bilgidir. “Knowledge” ise özümsemiş, içselleştirilmiş bilgidir. “Bilgi Çağı” veya “Bilgi Tabanlı Ekonomi” kavramlarındaki bilgi tabii ki özümsemiş bilgidir.

Günümüz dünyasında ürünlerin, teknolojilerin çok çabuk eskitildiği görülüyor. Gerçekte bunların ekonomik ömrünün dolmadığı daha iyisinin piyasaya sürüldüğü biliniyor. Herhangi bir sektörde lider olan firmanın liderliğini sürdürebilmesinin tek bir yolu var; rakiplerinden daha önce yeni ve daha iyi bir ürünü piyasaya sürebilmek. Şirketleri çok kısa sürelerde yok olma tehlikesiyle yüzleştiren bu yarışta var olabilmeyen yolu; yenilikleri artan bir hızla yaratabilmektir.

İnovasyon-Yenilik kavramı Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından “Bir fikrin pazarlanabilir bir ürün ya da hizmete, yeni ya da geliştirilmiş bir imalata veya dağıtım yöntemine ya da yeni bir toplumsal hizmete dönüştürülmesi” olarak tanımlanmış. Yani yenilik yapılabilmesi için önce fikir gerek. Yenilik yapmak isteyenler sadece kendi fikirlerini değil, olabildiğince çok kaynağı kullanmak durumunda. İstatistiksel olarak, her 3 bin ham fikirden ancak 1 tanesinin pazara çıkabildiği, hatta ilaç sektöründe daha fazla ham fikre ihtiyaç olduğu belirlenmiş (Greg A. Stevens; James Burley).

Ucuz Fikir Pazarını Genişletme Girişimi

Eskiden futbolcu transfer eder gibi nitelikli araştırmacıları tam zamanlı olarak bünyesine katan ülkeler/firmalar artık insanı değil insan zekasının ürünü olan yeni fikirleri almaya öncelik vermekte. Bu yeni sistem gereği, dünyanın hangi köşesinde olursa olsun, ekonomik değer yaratma ihtimali olabilecek tüm fikirlerin ortaya çıkması sağlanmalıdır. Dolayısıyla filizlenecek fikirlerin beslenip büyütülmesi ve dünyanın beğenisine sunulacak hale getirilmesi gerekir. Her toplumun kendi ulusal kaynaklarıyla yürüteceği bu süreçlerin doğuracağı fikirler/ürünler için en iddialı, en seçici alıcılar küresel liderlik yarışı sürdüren firmalardır. Serbest piyasa kuralları uyarınca da en iyileri, en yüksek fiyatla satın alabilecekler; gelişmiş ülkelerin uluslararası şirketleri olacaktır.

Bir fikrin ticarileştirilmesi ve rafta bir ürün haline getirilmesi süreçlerini profesyonelce yönetmeye başlayan ilk ülke ABD olmuştur. 1974 yılında, “Society of University Patent Administrators” adıyla kurulan ve bugün AUTM (Association of University Technology Managers) olarak bilinen sivil yapı, katılımcı bir yaklaşımla süreçlerin gelişmesine önemli katkı yapmıştır. Japonya karşısında kendini tehdit altında görmesiyle 1980’li yıllardan itibaren, ABD hem gerekli yasal düzenlemeleri yapmış hem de yeni teknoloji geliştirilmesi ve yönetilmesi için ihtiyaç duyulan yapıları kurmuş. Ham fikirlerin ilk olarak bilimsel ve teknolojik doğrulamalarının yapıldığı, başarı şansı görülenlerin kamu fonlarıyla veya melek yatırım fonu, girişim sermayesi gibi sivil yatırım araçlarıyla desteklendiği bir ekosistem yaratılmış. Başta Avrupa olmak üzere, ileri teknoloji sahibi olan tüm ülkeler bu modeli kendilerine uyarlamışlardır. Tıpkı ABD’de olduğu gibi, bu işlevleri yerine getiren ve genellikle üniversitelere bağlı olarak çalışan bu birimlere Teknoloji Transfer Ofisi (TTD) adı verilmekte. Türkiye olarak biz de bu kervana katılmış durumdayız. TÜBİTAK tarafından başlatılan 1513 kodlu TTO programı ile halen 30 civarında üniversite bu amaçla desteklenmektedir.

Teknoloji transferi çalışmalarının tüm dünyaya yayılması için ABD özel gayret göstermektedir. Müslüman ülkelerde teknoloji transferi kültürünü yaymak için, “GEP (Global Entrepreneurship Program)-Küresel Girişimcilik Programı” nı 2009 yılında başlattı. ABD’nin bir devlet programı olan GEP’in temel amacı, dünyadaki Müslüman topluluklarda girişimciliği desteklemek, güçlendirmek ve başarılı bir girişimcilik ekosistemi kurmak olarak açıklandı. Program kapsamında ABD özel sektör firmalarıyla ve yerel firmalarla çalışılacağı, iş planı yarışmalarına sponsor olunacağı, gelecek vadedilen fikirlere destek sağlanacağı belirtildi. Ayrıca yeni başlayanlara yol göstermek için deneyimli girişimcilerin rol alacağı mentorluk programları kurgulamak da program kapsamında.

GEP kapsamında ilk etkinlik 2010 yılında ABD Başkanı Obama’nın katılımıyla “Küresel Girişimcilik Haftası” adıyla

Mısır’da düzenlendi. İkincisine Türkiye ev sahipliği yaptı; 2011 yılında Başkan Yardımcısı Joe Biden’in katılımıyla İstanbul’da düzenlendi. Arap ülkelerindeki iç karışıklıklar nedeniyle “Küresel Girişimcilik Haftası” bir daha tekrarlanmadı. Ancak Müslüman ülkelere yönelik eğitim ve örgütlenme yardımları farklı şekillerde devam etmektedir.

Genel resimde bir kaç fırça eksikliği kalmış durumda, onu da yakında eminim tamamlayacaklardır. Teknoloji transferi dünyasında ülkeler arasında kurulacak ağ yapılar ile “değer taşıma ihtimali olan her fikir” tüm dünyada görücüye çıkmış olacaktır. Toplumsal fayda açısından bakıldığında kurulmakta olan bu yeni sistemin yanlış bir yönü yoktur. Çünkü; en iyi fikirler en yüksek değerli ürüne dönüşecek ve toplum için en değerli ürün yaratılmış olacaktır. Yani toplumsal fayda maksimize edilebilecektir.

Peki, sınırların yok olduğu küresel bir dünyada yaşadığımızı söylense de uluslararası şirketlerin dahi ana vatani olduğu gerçeği ortada değil mi? Her toplum, doğal olarak, öncelikle kendi çıkarlarını koruma peşinde olmuyor mu?

Fikir Pazarında Türkiye’nin Yeri

Türkiye’nin durumuna dönecek olursak; teknoloji transferi dünyasının bir parçası olmaya çalışmak ve bu süreçleri kurguluyor olmak yanlış değil. Zaten, ülkemizde son 15-20 senedir yaratıcı/yeni fikir/proje adlarıyla gençlere yönelik yarışmalar yapılmaktaydı. Zamanla Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB girişimcilik programları başlatılarak ekosistemin ilk tohumları atılmıştı. Ek olarak ise yeni fikirleri bulacak, destekleyecek ve özellikle üniversiteden yeni fikirler çıkmasını sağlayacak, sonunda bu bilgilerin değişik yollarla sanayiye akmasını sağlayacak bir yapıya ihtiyaç vardı. O nedenle, TÜBİTAK’ın TTO programını başlatmış olması yanlış değildir, ama eksikliği vardır.

Ulusal kaynaklarımız kullanılarak kendi insanımızın geliştireceği fikirlerin öncelikle ülkemiz ekonomisine katkı sağlayacak sonuçlar doğurması beklenir. Ülkemiz sanayinin teknolojik seviyesinin yetersizliği, yeni teknolojilere ilgisizliği bu süreçlerden doğacak ürünlerin ulusal ölçekte ilgi görememe tehlikesine işaret etmektedir.

Rekabetçiliğini henüz teknoloji tabanlı sağlama, sürdürme anlayışını kavrayamamış sanayicimizin bu sistemden çıkacak ürünlere ilgi göstermesini beklemek aşırı iyimserlik olur.

Diğer taraftan, Türk yatırımcısının portföyüne henüz fikri haklar girmemiştir. İnsanımız için en iyi yatırım aracı döviz, altın veya ev, arsa gibi taşınmazlardır. O nedenle, Türkiye’de melek yatırımcı bulmak veya yeni teknolojilere yatırım yapabilecek kişileri görebilmek çok zordur. Ekosistemin ana aktörü durumundaki sanayicilerin tavır ve toplumun yatırım anlayışı nedeniyle üreteceğimiz yeni fikir ve teknolojinin yurtdışına kaçışı zorunlu gibi görünüyor.

Amacımız bu kaçışın kesinlikle önlenmesini önermek değildir. Bu sistem içinde tabii ki en iyiler gidecektir. Ama hiç beklenmedik bir anda bir sanayicimiz “Ben yaparım” diyebilir. Böyle bir şans saklı tutmak adına devletin tedbirler alması gerekir. Tıpkı Patent Yasası’nda tanımlanan “işçi buluşu” nun “serbest buluş” a dönüşmesindeki gibi bir süreç tanımlanabilir. Veya yabancı yatırımcılardan Türkiye’de yatırım yapacaklara öncelik verilebilir. Serbest piyasa kurallarıyla tanınan ABD dahi bu konuda “her şey serbest” demiyor...

Fikirlerinize sahip çıkın. Devir değişti artık! Cebinizdeki para değil, aklınızdaki fikir gidebilir!... ■